El Principat del Maestrat, l’estat templer entre Catalunya i el País Valencià

Autor: Marc Pons
Data de publicació: 25-04-2025

Els templers van perdre el Regne de Jerusalem i projectarien recuperar aquell estat perdut a l’altra riba de la Mediterrània.

Sant Joan d'Acre (Regne croat de Jerusalem), 18 de maig del 1291. Fa 733 anys. L’exèrcit del soldanat mameluc d’Egipte trencava les últimes defenses de la ciutat. La darrera plaça del Regne de Jerusalem queia en mans dels musulmans. La pèrdua d’aquella estratègica i simbòlica posició posava fi a gairebé dos segles d’existència de l’estat croat de Jerusalem (1099-1291) i de dominació cristiana a la regió i posava a la picota les quatre grans ordes militars (Templers, Hospitalers, Teutònics i Sant Sepulcre), responsables del seu govern i de la seva defensa. Però els cavallers templers van reaccionar ràpidament amb un projecte que implicava Catalunya i el País Valencià i que tenia l’objectiu posat en la recuperació del Regne de Jerusalem. En què consistia aquell projecte? I per què no va quallar?

Mapa de les tres primeres croades (segles XI i XII) / Font: Enciclopèdia Catalana.

La pèrdua del Regne de Jerusalem

La caiguda d’Acre —i la desaparició del Regne de Jerusalem— va tenir unes greus conseqüències polítiques i econòmiques per a Europa. Quedava lluny l’època en què la Mediterrània oriental era un mosaic de dominis cristians que tenien una extraordinària importància estratègica i que obeïen a un doble propòsit. Per una banda, el prestigi que representava tenir la possessió dels “llocs sants”, amb el rendiment sobre les principals activitats econòmiques que s’hi desenvolupaven (el prototurisme de les peregrinacions i la rapinya i comercialització de les relíquies). I, per una altra banda, el control sobre una plataforma territorial d’incursió comercial europea cap als mercats orientals (l'Índia i la

Xina). Una de les conseqüències immediates d'aquella pèrdua seria el desprestigi en què van quedar sumides les grans ordes militars.

Els templers i la conquesta de la Catalunya Nova

Els templers tenien una llarga relació amb Catalunya. El 1131, dotze anys després de la fundació de l'orde a Jerusalem, però coincidint amb les primeres tasques de proselitisme templer a Europa, trobem un personatge anomenat Pere Bernat (molt relacionat amb la cancelleria barcelonina del comte Ramon Berenguer III), que protocol·litza la primera donació a l'orde que es produeix a la Mediterrània occidental: una finca anomenada Mansus Dei (el Mas de Déu), a Trullars (el Rosselló). Durant els anys immediatament posteriors (dècades de 1140 i 1150), en temps del comte Ramon Berenguer IV, tindrien un paper molt destacat a l'empresa militar de conquesta i colonització de les valls baixes del Segre i l'Ebre (1148-1149) i, en contrapartida, obtindrien importants compensacions patrimonials (Gardeny, Miravet).

Mapa de la regió del Pròxim Orient entre la primera i la segona croada (mitjan segle XII) / Font: Wikimedia Commons.

Els templers i la conquesta del País Valencià

Els templers serien un dels actors principals a les empreses conqueridores de Mallorca (1229-1232) i el País Valencià (1232-1245) en temps del rei Jaume I. A la primera fase de l'empresa valenciana (riu Sénia, 1233 – riu Xúquer, 1238), els templers van ser un actor destacat d'aquella campanya, i van ser recompensats amb la donació d'un territori d'unes 200.000 hectàrees —que rebrien a títol patrimonial i jurisdiccional (n'ostentarien la propietat, n'administrarien la justícia i n'exercirien el poder)— i que abastava bona part de les actuals comarques de l'Alt i el Baix Maestrat. De fet, el topònim Maestrat deriva de la figura del Gran Mestre templer de Catalunya, que seria l'autèntic sobirà d'aquell extens domini des de la conquesta catalana (1232) fins a la desaparició de l'orde (1312).

La "finca" dels Anglesola

Aquell enorme domini valencià del Temple estava físicament connectat amb el domini català de l'orde, que abastava una llarga franja de territori al marge dret de l'Ebre, entre Miravet i Amposta i fins a la Ràpita. Però, en canvi, no ho estava amb un altre ampli domini templer situat sobre les serres de Penya-golosa i de Penya-roja, a cavall del País Valencià i l'Aragó, i obtingut, també, amb el mateix argument. Entre aquells dos predis gegantins (el valencià i l'aragonès), n'hi havia un altre, que seguia el curs del riu Millars, i que era propietat de la família Anglesola, uns barons feudals de la plana de Lleida que també havien tingut un paper important en la primera fase de l'empresa conqueridora valenciana. Els templers, amb el propòsit d'unir territorialment aquells predis, van comprar la "finca" dels Anglesola.

Una de les representacions més antigues que es conserven del castell de Miravet (1650) / Font: Arxiu Militar d'Estocolm.

Els dirigents templers

Aquella compra va tenir un cost de 500.000 morabatins d'or, una fortuna colossal a l'abast de molt pocs. I per a entendre l'arquitectura i l'objectiu d'aquell projecte, cal conèixer qui hi havia darrere d'aquella operació. El gran mestre del Temple (el cap polític) era el borgonyó Jacques de Molay (1292-1314). El mariscal de l'orde (el cap militar) era el català Dalmau de Rocabertí (1302-1314). I el gran mestre a la província templera de Catalunya-Provença-Aragó era el també català Berenguer de Cardona (1291-1307). Molay i Rocabertí havien defensat, sense èxit, la supervivència de l'estat cristià de la Petita Armènia (Cilícia), amb el propòsit de crear una plataforma templera per a recuperar Jerusalem. I Cardona, membre de la família feudal més poderosa de Catalunya, s'havia fet un nom propi desafiant repetidament l'estament reial català.

500.000 morabatins d'or

Per a tenir-ne una idea, això equivalia al valor d'uns 500 edificis a la Barcelona de l'època. Una transacció estratosfèrica, totalment inèdita a l'Europa medieval, que va fer saltar totes les alarmes de les cancelleries continentals. Com era possible que els templers, després de la colossal desfeta a Jerusalem, conservessin aquesta força econòmica? Com era possible que els templers, profundament desprestigiats per la pèrdua de Jerusalem, tinguessin el valor de llançar aquest missatge al món? I la resposta a aquelles preguntes era en el mateix context polític i cultural sorgit d'aquella desfeta. Aquella colossal inversió era la resposta templera d'oposició a un projecte internacional que diluïa les quatre ordes en una nova institució, que es volia impulsar amb l'objectiu de recuperar la força militar i el

prestigi polític perduts a Acre.

Mapa comandes templeres a la Corona catalanoaragonesa / Font: Arxiu El Nacional.

Marc Pons

Podeu accedir a l'article original a través del següent enllaç:
https://www.elnacional.cat/ca/cultura/principat-maestrat-estat-templer-entre-catalunya-pais-valencia-i-marc-pons_1226781_102.html